

udruženje
**ŽENE NA
PREKRETNICI**

NAUČENE LEKCIJE

iz projekta „Druga šansa za žene 45+ u Srbiji“

Ključni koraci ka
rodnoj ravnopravnosti

#EY
ZA TEBE

Beograd, 2020

Projekat „Druga šansa za žene 45+ u Srbiji”, koji je podržala Agencija Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena u Srbiji (UNWomen) u okviru projekta „Ključni koraci ka rodnoj ravnopravnosti” koji finansira EU, dao je mogućnost da se kroz programske aktivnosti i nova istraživanja produbi znanje o tome ko su nezaposlene žene u godinama 45+ i da se bolje razumeju posledice koje isključenje sa tržišta rada ima za njih, njihove porodice i državu u celini. Projekat je takođe omogućio da se pilotiraju određeni pristupi za ekonomsko aktiviranje žena ove starosne dobi i kroz to shvate njihove potrebe i potencijali za rad, kao i nova angažovanja kroz unapređivanje i poboljšanje njihovog položaja na tržištu rada. Takođe, projekat je pružio jasnije preporuke i sadržaje za javno zagovaranje usmereno prema smanjenju rodne i starosne diskriminacije na tržištu rada.

OKRUŽENJE

Radeći na lokalnom nivou potvrdili smo naša razmišljanja i saznanja da je kada je u pitanju tržište rada sistem neosetljiv na rodne i životne tokove, i da rodna ravnopravnost u ekonomskoj sferi nije na agendi donosioca odluka, civilnog društva, medija i većine donatora. Postoje deklarativne izjave i sporadične inicijative, ali primeri iz prakse dokazuju da ne postoji realna volja, niti konkretne mere i programi, ni na nacionalnom, ni na lokalnom nivou, za poboljšanje položaja žena na tržištu rada, pogotovu starije populacije, koja je diskriminisana po dva osnova – roda i godina.

Tako je:

- Evaluacija prvog Akcionog plana za realizaciju Strategije za rodnu ravnopravnost za period 2016–2020. godine pokazala je da su mere i aktivnosti u oblasti ekonomskih rodni nejednakosti i ekonomskog osnaživanja žena bile najmanje efikasne. Istovremeno, drugi Akcioni plan za period 2019-2020. godine nikada nije usvojen.
- Zakon o rodnoj ravnopravnosti, koji je bio na javnoj raspravi pre godinu i po dana u leto 2019. godine još nije iznet na skupštinsku raspravu.
- Nikada nije urađena evaluacija aktivnih mera zapošljavanja iz rodne perspektive, te se tako i ne zna koja od aktivnih mera za zapošljavanje daje bolje rezultate u pogledu veće zaposlenosti žena.
- Ženske organizacije na lokalnu nemaju kapacitet niti dovoljnu podršku da vode javnu kampanju za promenu u stavovima ključnih aktera.
- Na lokalnu je većina radnih mesta usmerena prema muškarcima i mlađim ženama.

Pitanje je bilo „koliko imate godina”. Ja sam **imala 47** kada sam ostala bez posla. Prvo pitanje je, kada kažem 47: „**Gospodo, šta vi tražite?**”, reko’: „Posao”, „a šta vama pada na pamet!”¹

Prosečan broj godina **radnog iskustva ispitanica je bio 19,5 godina**. Međutim, godine radnog iskustva nisu bile u skladu sa radnim stažom. Drugim rečima, stopa prethodne neformalne zaposlenosti je bila visoka. Kada je reč o radnom stažu (radnom iskustvu za koje je uplaćivano PIO osiguranje), ispitanice su u proseku imale uplaćenih 10 godina.²

Regionalno posmatrano, **najveći rodni jaz** u zaposlenosti nalazimo u **regionu Zapadne i Centralne Srbije**, gde muškarci imaju za 16,6 procentnih poena višu stopu zaposlenosti od žena.³

Aktivnost žena je veća u gradskim sredinama nego u seoskim, i viša je u Beogradu nego u ostalim regionima Srbije.⁴

„Skoro sve žene koje su bez posla, bave se poljoprivrednom proizvodnjom i preradom poljoprivrednih proizvoda.” (Kordinator projekta iz Aleksandrovaca)

KO SU NEZAPOSLENE ŽENE 45+?

Jedno od najznačajnijih saznanja koje smo dobile tokom realizacije projekta jeste ko su zapravo nezaposlene žena 45+. Dok su godine njihov zajednički činilac ranjivosti i gotovo nepremostiva prepreka u zapošljavanju, pokazalo se da postoje i dodatni faktori koji dalje produbljuju ranjivost određenih podgrupa nezaposlenih žena 45+. Neki od tih faktora, pored niske kvalifikacije, jeste i život van braka sa decom, život u ruralnim i/ili nedovoljno razvijenim područjima, izloženost siromaštvu i sl.

Stoga, određene podgrupe nezaposlenih žena 45+ treba da dobiju prioritet u budućim programima ekonomske podrške: žene sa niskim kvalifikacijama, žene sa sela, siromašne žene, samohrane majke, žene koje žive u Zapadnoj i Centralnoj Srbiji, gde je rodni jaz na tržištu rada najveći.

Programi ekonomskog osnaživanja trebaju da vode računa o bitnim činjenicama do kojih smo došli u toku rada na ovom Projektu, a koje su u određenom delu i bile prisutne u javnosti.

- Da najveći broj nezaposlenih žena 45+ ima nisko ili srednje obrazovanje (završenu srednju stručnu školu, zanat, gimnaziju ili usmereno obrazovanje).
- Više od polovine žena u Projektu živi ispod proseka siromaštva.
- Zbog siromaštva, posebno ako su u pitanju samohrane majke, žene ove starosne dobi su spremne da rade bilo koji posao i ispod svojih kvalifikacija ili u „sivoj” zoni.
- Kao rezultat toga, veliki broj žena radi na privremenim ugovorima (ugovori na određeno vreme) ili su neformalno zaposlene, nemaju nikakvu pravnu zaštitu (nalaze se „u milosti i nemilosti gazde”), nemaju penziono ni socijalno osiguranje. Zato prilikom njihovog uključivanja u (poslovne) aktivnosti treba imati na umu sve navedeno i da „ne postoji način ubediti ih da izgube dnevnicu, a možda i posao ako odustanu (odnosno izostanu) na jedan dan.”

¹ Cvetičanin Knežević K., Srdija I., *Ekonomsko osnaživanje: Prepreke i izazovi sa kojima se suočavaju nezaposlene žene 45+ na tržištu rada*, Beograd, 2020. godine

² Ibid

³ Žarković J., Vladislavljević M. *Ekonomski efekti usled manjeg učešća žena na tržištu rada*, Beograd, 2020. godina

⁴ Ibid

Drugo važno saznanje jeste da su zbog isključenosti iz ekonomskog života izgubile pre svega samopouzdanje i nadu, zatim informacije, kontakte i znanja nekada stečena i korišćena na radnom mestu (kada su bile zaposlene).

Žene obuhvaćene Projektom su bile bez posla prosečno 6-7 godina. Isključenjem iz krugova zaposlenih, izgubile su osnovne informacije koje su važne za traženje posla ili pokretanje sopstvenog posla. U međuvremenu stvari su se promenile, izgubile radne navike, a nisu ni sticale nova znanja.

Istovremeno, uz sva ova ograničenja, značajno saznanje je da su to žene koje raspolažu velikim ličnim resursima, iskustvom i veštinama, koje su upotrebljive i koje se vrednuju u svetu rada. To starijim ženama daje dodatnu prednost u odnosu na druge grupe žena. Ove žene su radile u privatnom i državnom sektoru, bile su i neformalno zaposlene. Uglavnom su radile više različitih poslova i imaju iskustva u različitim zanimanjima. One su takođe vrlo otvorene za usavršavanje i tri od četiri žena u Projektu je bilo spremno da stiče nova znanja i veštine.

14.6% žena u godinama 45+ su prestale da traže posao jer su obeshrabrene i izgubile su nadu da će ga naći te su se deaktivirale. Među mlađim ženama starim 25-29 godina udeo onih koji su se obeshrabrile je samo **2.4%**.

„Iz stanja **totalne apatije i nezainteresovanosti** doveli smo ih u poziciju da mogu za sebe nešto da urade, a da se pri tome osećaju društveno odgovorne jer će svoje ideje da realizuju u okviru socijalnog preduzetništva.” (Koordinator Projekta iz Niša)

Zaposlenost znači ispunjenje i zadovoljenje. Da žena bude sigurna u sebe, da ima svoje ja. Da **ima svoje samopoštovanje**. Nezavisna od tuđeg mišljenja, **da razvije sebe, da menja sebe, da menja svoje okruženje**. Da ima mogućnost i moć da menja ono što joj ne odgovara.⁵

„Žene se teže zapošljavaju zato što nemaju dovoljno samopouzdanja... Zato što smo se srozale već neko vreme. Ne radimo ili smo ispale iz nekog štos... **Pregazilo nas je vreme...**“⁶

ŠTA SE POKAZALO KORISNIM?

Da bi programi ekonomskog osnaživanja bili korisni za nezaposlene žene 45+ treba da uključe podršku u sledećim oblastima: jačanju samopouzdanja, pružanju informacija i znanja, umrežavanju, i reaktiviranju iskustva i potencijala.

Jedna od osnovnih naučenih lekcija jeste da je za motivisanje žena ove starosne dobi potrebno dodatnih napora da bi izašle iz stanja ravnodušnosti i razočarenja, da bi se ohrabrile za sticanje novih znanja i veština, kako bi se ponovo aktivirale i postale korisne sebi, svojoj porodici i najširoj društvenoj zajednici. Za sve to potrebno je vreme, redovni kontakti, ogromno razumevanje i podrška.

Posebno korisnim pokazale su se već postojeće ženske grupe odnosno udruženja formirana po različitim osnovama. Uvođenje novih projektnih elementa kao što su sticanje novog znanja, ili nove ideje za ostvarivanje ekonomske dobiti, bilo je mnogo lakše i efikasnije tamo gde je već postojala društvena kohezija ostvarena kroz ženske grupacije.

⁵ Cvetinčanin Knežević K., Srdija I., *Ekonomsko osnaživanje: Prepreke i izazovi sa kojima se suočavaju nezaposlene žene 45+ na tržištu rada*, Beograd, 2020. godine

⁶ Ibid

Za podizanje samopouzdanja kroz psihološku podršku, pored psiholoških radionica i/ili individualnih razgovora, podjednako važnim su se pokazale i višenedeljne radionice za istu grupu žena. Za razliku od jednokratnih aktivnosti koje se nude nezaposlenima u državnom sistemu, višenedeljne obuke, nezavisno od teme, su podrška u psihološkom smislu jer stvaraju osećaj pripadnosti, omogućuju uspostavljanje novih kontakata, razmenu ideja za rešavanje eventualnih nedoumica i nerazumevanja, a služe i kao osnova za usmeravanje ka budućem zajedničkom radu na realizovanju poslove ideje.

Vrlo važna lekcija naučena tokom realizacije projekta jeste da su se ženska udruženja pokazala kao koristan i efikasan model za učenje i razvijanje poslovne ideje. Zbog slabe podrške države (samo 5% bespovratne pomoći za preduzetništvo u 2017. godini je odobreno ženama), skromnih donatorskih sredstva i osiromašenog društva, preuzimanje lične odgovornosti u započinjanju posla nije lako. Kroz udruženje, kao pravni okvir, žene dobijaju mogućnost da rade zajedno, oslanjajući se jedna na drugu, da stiču samopouzdanje i veru u svoj rad, da podele odgovornost i da strpljivo zajedno sačekaju da uloženi rad počne da ostvaruje dobit. Ovaj model automatski nudi poslovne partnere i izobilje raznih iskustava korisnih za poslovni uspeh.

Kada je udruženje bazirano na principima socijalnog preduzetništvo ono istovremeno nude nezaposlenim ženama mogućnost da povrate i društveni status i osećaj pripadnosti zajednici, jer ih je ekonomska isključenosti gurnula i u društvenu izolovanost.

Administrativna i adekvatna pravna pomoć se pokazala kao ključna za osnivanje udruženja i za realizaciju poslovne ideje, i uglavnom se ostvarivala kroz mentorski način rada i dobijenu stručnu podršku.

Što se tiče sticanja novih znanja i veština, mentorisanje i praktična obuka bila je mnogo korisnija u poređenju sa teoretski koncipiranim radionicama. Isticale su se potrebe za sledećim znanjima: generalne biznis i preduzetničke veštine (kreiranje biznis plana, socijalno preduzetništvo, marketing, finansije, konkurisanje za bespovratna sredstva i slično), veštine komunikacije i javni nastup. A sama pandemija je bitno promenila njihova razmišljanja i ukazala za potrebno znanja i veštine vezano za digitalni marketing i prezentaciju proizvoda na web stranicama i društvenim mrežama.

Na kraju, pokazalo se da stručna podrška i pomoć trebaju da budu besplatni, jer većina žena nema finansijske mogućnosti da pristupi edukaciji po komercijalnoj, tržišnoj ceni. Lekcija koju smo naučile je da bi trebalo uložiti dodatne napore i zagovaranje kako bi se privatni sektor spremnije uključio u pružanje besplatnog stručnog usavršavanja. Postojanje besplatne stručne podrške je za neke zene jedini korak koji ih deli od ulaska u biznis.

„Članice udruženja ne poseduju iskustvo u vođenju sopstvenog posla i to je bila najveća prepreka u edukacijama i usmeravanju za ekonomsko osnaživanje.

Intenzivnim radom i usmeravanjem žena na međusobnu komunikaciju i saradnju uspele smo da ih udružimo i podstaknemo da razmišljaju da zajednički rade i zarađuju. Odluka o vrsti delatnosti usledila je nakon razmatranja njihovih dosadašnjih iskustava i analize podele rada.” (Kordinator Projekta iz Čačka)

„Ovaj vid udruživanja i rada, predstavlja nucleus za razvoj kapaciteta za pokretanje individualnih biznisa i kao što je na samom startu naglašeno, biće dozvoljeno osamostaljivanje članica i njihovo pojedinačno registrovanje kada se za to steknu uslovi. Za ovakav model smo se odlučili na osnovu pozitivne prakse iz razvijenih zemalja u okruženju. Sva oprema koja je vlasništvo UG Feniks ostaje u udruženju, a druge potencijalne članice preuzimaju posao i novi start. Ovo je jedini moguci način da sa vrlo malo ulaganja postanemo inkubator malog biznisa (porodičnog) i pomognemo što većem broju osoba. Ovakav pristup omogućuje novu nadu i novi početak za sve članice koje su ostale bez posla, a svesni smo činjenice da će toga biti još više usled proglašene pandemije i velike svetske krize.” (Kordinator Projekta iz Niša)

Nepodeljeno je mišljenje među sagovornicama **da je posao koji rade koristan njihovoj zajednici**, što je posebno došlo do izražaja i u uslovima pandemije. Istakle su da više edukovanih žena znači i veći uspeh za zajednicu; da posao kojim se bave pomaže njihovim porodicama, a takođe i očuvanju tradicije; da daju šansu ugroženim kategorijama stanovništva da steknu samopouzdanje i utiču na smanjenje siromaštva i potčinjenosti; ... (Iz evaluacionog upitnika koje popunjavala članice udruženja)

KOJE SU GLAVNE KOMUNIKACIJSKE PORUKE?

Nova saznanja, naučene lekcije i istraživanja nude konkretne poruke i argumente u budućem javnom zagovaranju za ukidanje rodne diskriminacije na tržištu rada i poboljšanje položaja nezaposlenih žena 45+.

Jedna od najznačajnijih poruka jeste jedinstveni ekonomski argument koji kaže da rodni jaz na tržištu rada i nekorišćenje radnih potencijala žena košta državu gotovo 2 milijarde evra ili skoro 5% bruto domaćeg proizvoda. To je snažan argument koji u osnovi poručuje da su ostvarivanje radnih i ljudskih prava žena, i zarada države (profit) na istoj strani i da bi javni i privatni sektor imali koristi od većeg zapošljavanja žena.

Projekat je takođe pokazao izuzetni značaj i potencijal koji civilni sektor ima u povećanju zaposlenosti žena i postizanju rodne ravnopravnosti na tržištu rada. Stoga je potrebno priznati civilno društvo kao partnera u definisanju i sprovođenju javnih politika u ovoj oblasti.

Postaje sve jasnije da sistem mora da prihvati činjenicu da žene nisu homogena kategorija. Prilikom donošenja politika i programa zapošljavanja godine odnosno životne faze žena moraju postati jedan od ključnih činilaca.

Zbog dokazane ranjivosti potrebno je da žene 45+ budu uključene u kategoriju teško zapošljivih lica čime bi dobile pristup specijalnim programima i merama zapošljavanja.

Takođe, potrebno je da se u mere aktivne politike zapošljavanja uključi dodatno obrazovanje za žene sa niskim kvalifikacijama, kao i digitalne veštine i promovisanje preduzetništva i preduzetničkog učenja, jer bi ove mere imale pozitivan uticaj na zapošljavanje žena.

Potrebno je da sistemska podrška za poboljšanje položaja žena 45+ na tržištu rada bude koherentna i da svi strateški dokumenati i akcioni planovi budu usklađeni po pitanju adekvatnih mera za povećan i ravnopravan pristup zapošljavanju i izvorima finansiranja za preduzetništvo,.

Za mene kao osobu koja je posle 25 godina rada ostala bez posla svaka i najmanja **podrška budi nadu** da postoji šansa za žene 45 plus da mogu da **doprinesu društvu i svojoj porodici**, a ne da budu njihov teret. Spoznaja da neko brine o tebi i da hoće da ti pruži šansu za tvoju biznis ideju je veoma značajna i veoma bitna i uliva mi nadu za bolje dane. (Iz evaluacionih upitnika koje su popunjavale članice udruženja)

„Svaki oblik podrške je dobro došao u sredini koja je mala, patrijarhalna sa duboko usađenim predrasudama gde nisu dostupni izvori finansiranja, kada je opštinski budžet koncipiran prema pojedincima, a ne prema građanima. Za mene ovakvi projekti bude nadu i šansu da se ovde može učiniti nešto na poboljšanju položaja žena koje se posle 45 godina smatraju nekorisnim i prinuđene su na potcenjivački položaj u zajednici da rade poslove u domenu domaćinstva. Svaki od vidova podrške je dobro došao kao **pionirski pokušaj u poboljšanju položaja žena** u našoj sredini.”
(Kordinator Projekta iz Aleksandrovca)

Ovaj tekst je nastao u okviru projekta „Ključni koraci ka rodnoj ravnopravnosti“, koji sprovodi Agencija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (UN Women), uz finansijsku podršku Evropske unije. Stavovi u ovom tekstu pripadaju isključivo autorima i autorkama, i ne predstavljaju nužno stavove UNWomen, Ujedinjenih nacija, ili bilo koje druge organizacije pod okriljem Ujedinjenih nacija.